

Bevezető

Évekkel ezelőtt, a második világháborút követő magyarországi kényszer-migráció – németek kitelepítése, szlovák–magyar lakosságcsere, bukovi-nai székelyek letelepítése, a szomszéd országokból érkező magyar nemzetiségű menekültek elhelyezése, integrációja –, illetve a földreform kapcsán végrehajtott telepítések történetének levéltári kutatása során figyeltem föl a visszaszököttekre. A Magyarországról kitelepített németek azon csoportjára, amelynek tagjai hosszabb-rövidebb németországi tartózkodás után, többnyire illegálisan visszatértek. Az általam akkor föllelt források kevés információt tartalmaztak magára az eseményre vonatkozóan. Nyilvánvalóvá vált tehát számomra, hogy abban az esetben, ha legalább a legalapvetőbb történeti kérdésekre – a jelenség a kitelepítettek mekkora körét érintette, mely időszakra korlátozódott a visszatérés, melyek voltak az érintettekkel szembeni hatalmi-hivatali eljárások, mi volt annak tágabb politikatörténeti kontextusa – valamiféle választ szeretnék adni, további levéltári irategyüttesek, valamint a sajtó erre vonatkozó anyagának széles körű föltárása szükséges. Különösen a belügyigazgatás különböző szintű szervezeteinek, a helyi közigazgatásnak, valamint a bírósági iratoknak a tanulmányozása bizonyult elengedhetetlennek.

Érdeklődésemet alapvetően nem is a jelenség maga, sokkal inkább azok az emberek keltették föl, akik ott és akkor – a jelenből szemlélve irracionális módon – a visszatérés mellett döntöttek. Mindenekelőtt foglalkoztattak a visszaszökött, visszatért személyek egyéni motivációi, ennek a döntésnek az egyén és a csoport élettörténetében betöltött helye, funkciója, identitásképző szerepe, illetve a csoport társadalmi-társadalomtörténeti kontextusban való értelmezésének lehetőségei.

Bár a kérdéseim ugyanarra az eseményre, annak azonban más-más, egymástól teljesen eltérő aspektusára irányultak, így azok még oly töre-

dékes módon való megválaszolása is elengedhetetlenné tette nemcsak a különböző típusú források használatát, de az eltérő elemzési módszerek alkalmazását is.

Míg az események hagyományos értelemben vett történeti vizsgálatakor az írott források széles körére támaszkodtam, addig a személyek motivációjának, a csoport tagjai társadalmi kontextusának fölfejtéséhez az érintettek élettörténetének összegyűjtését és elemzését választottam. A visszaemlékezéseket tehát – eltérően az oral history azon alkalmazásától, amikor a jelenkortörténet-írás hiányzó forrásainak, elemeinek pótlására használják – nem kiegészítő forrásnak, hanem az eseményeknek a tanú által való megélése és megértése, valamint a személyes élettörténetébe épülése szempontjából 'a forrásnak' tekintettem.

Ez utóbbi megközelítési mód, illetve az ahhoz szükséges források, az élettörténetek összegyűjtésére ösztönzött az is, hogy mind ez ideig a magyarországi németek jelenkori történetére, az egyes személyek és a csoport kríziseire vonatkozóan nincsenek módszeres élettörténet-gyűjtések. Ez a tény is motiválta azt a döntésemet, hogy az egymás mellett létező, viszonylagos, ám mégis teljes és hiteles személyes történelmeket reprezentáló életútinterjúk közül néhányat a kötetben is közreadjak.

Fontos lenne a közösség másik két – a kitelepített és Németországban integrálódott, illetve a különböző okok miatt Magyarországon maradtak – csoportjához tartozók élettörténeteinek összegyűjtése és elemzése is. Csak az összehasonlító elemzést követően lehetne a jelenleginél megalapozottabb és részletesebb választ kapni a visszatérés, illetve a Németországban maradás motivációira, az identitásjellemezőkre, a magyar társadalomba való integráltság, az újrakezdési stratégiák azonosságaira és különbözőségeire.

Tekintettel az események óta eltelt több mint hat évtizedre, erre már nem sokáig lesz lehetőségünk.

A munka során sokan és sokféleképpen segítettek. Mindenekelőtt szeretném megköszönni interjúalanyaimnak, hogy megtiszteltek bizalmukkal, és megosztották velem történeteiket.

Az interjúk nagy részét Balassa Szilvia, Fuchs Sandra, Hargitai Dorottya és Szabó Tünde készítette, feladatukat mindannyian nagy odaadással és érdeklődéssel végezték. Az interjúk szövegeinek különböző szempontú földolgozását Hargitai Dorottyával közösen készítettem. Vékás János a szövegadatbázis különböző szempontú lekérdezéseit végezte. A kézirat első változatának olvasásakor megfogalmazott észrevételeiért és javaslataiért külön köszönettel tartozom.

Kovács Andrástól a munka kezdetétől – főleg módszertani bizonytalankodásaim kapcsán – értékes segítséget kaptam, és továbbgondolásra készítő megjegyzéseket fogalmazott meg a kézirat kapcsán is.

Ugyancsak köszönet azokért az észrevételekért, konkrét kritikai megjegyzésekért, javaslatokért, amelyeket a kézirat elolvasása után A. Sajti Enikőtől, Bárdi Nándortól, Feischmidt Margittól, Ö. Kovács Józseftől, Gerhard Seewanntól és Szarka Lászlótól kaptam.

Valószínűleg sem a kutatás, sem a kötet nem jöhetett volna létre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztikai Intézetének, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának és a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének anyagi támogatása nélkül. Ismételten köszönet érte.

Budapest, 2008. július 30.

A szerző